

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

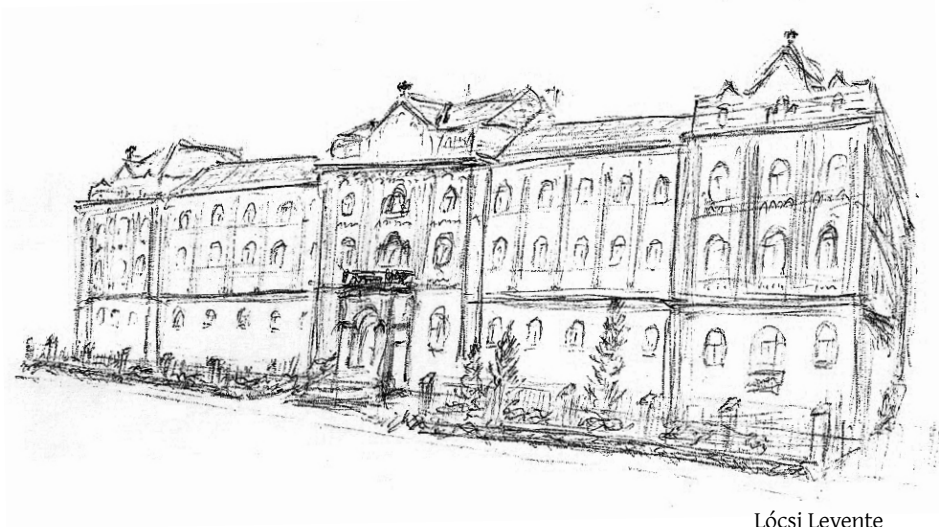
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Ifj. Tomasz Jenő

Tomasz úr és az Eötvös Collegium¹

Az I. világháború utáni Eötvös Collegium élete elválaszthatatlan Tomasz Jenő nevétől és munkásságától.
(Borzásák István)

Rendszerek voltak és elmúltak, igazgatók jöttek és mentek, Tomasz Jenő maradt.
(Zulauf Teofil)

Tomasz úr. Így hívtuk. Nagyon szerettük Őt, mert a modora csodálatos volt, közvetlen.
(Lukácsy Sándor)

Az alig több mint fél évszázadot megért Báró Eötvös József Collegium története 1895-ben kezdődött. Egy évvel később, egy felvidéki kis faluban Tomasz Jenő élete is elindult a Collegiuméval csaknem azonos hosszúságú útján. Személy és intézmény 1920-ban találkozott. Attól kezdve Tomasz Jenő élete elválaszthatatlanul összefonódott az Eötvös Collegiuméval, olyannyira, hogy 1950-ben, a Báró Eötvös József Collegium megszüntetése után pár hónappal Tomasz Jenő is meghalt.

Az Eötvös Collegium előtti évek (1896–1920)

Tomasz Jenő a Gömör és Kishont vármegyei Csetneken (ma Štitník, Szlovákia) született. „Az ottani környezetből hozta ízes beszédét, az egyszerű nép iránti szeretetét, közvetlenségét, emberiségét.”² Az édesanya 1867-es kiadású, gót betűs szlovák nyelvű bibliájába bejegyezte a fontosabb családi eseményeket, így gyermekei születését is. E szerint a legfiatalabb gyermek, László Jenő 1896. július 31-én háromnegyed nyolckor látta meg a napvilágot. A csetneki plébános nem

¹ Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában és az Eötvös Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltárában hozzáférhető összeállítás rövidített változata.

² BORZÁSÁK István: Tomasz Jenő. *Antik Tanulmányok*, I. évf. (1954) 1–3. sz., 153–154.

ismerhette a Jenő név latin megfelelőjét, mert az újszülött László Jenőt Ladislaus-Joannes néven anyakönyvezte.

A szülők, Tomasz György és Heutschy Zsuzsanna 1882. november 26-án Csetneken kötöttek házasságot. A római katolikus apai ág német eredetű. Tomasz György, keresztlevele szerint Georgius Tomasch, Alsó-Mecenzéfben született 1852-ben. A családnevet jelenlegi formájában ő kezdte használni. Tomasz György kisbirtokos gazdálkodó és községi bíró volt. Az ágostai hitvallású evangélikus anyai ág Dobsináról származik. Heutschy Zsuzsanna azonban már Csetneken született 1862-ben. Édesapja Heutschy Sámuel mészárosmester volt.

Tomasz Jenő az elemi iskola öt osztályát a csetneki római katolikus elemi iskolában, a gimnázium nyolc osztályát Rozsnyón, a „sajóparti Athénben”, a premontréi katolikus főgimnáziumban végezte, ahol 1915. április 8-án jelesre érettségizett. 1915. május 15-én behívták katonának. Júliustól októberig tartalékos tiszt ki képzésen vett részt Losoncon. 1916. január 6-án az olasz frontra vezényelték. Összesen tizenhat hónapot töltött az első tűzvonalban a 25. közös gyalogezred 4. zászlóaljában szakasz-, majd századparancsnoki beosztásban. 1917-ben megkapta a Signum Laudis a kardokkal kitüntetést és a Károly-csapatkereszt bronz fokozatát. 1917. augusztus 29-én a tizenegyedik isonzói csatában súlyosan megsérült. „Gránátlégnymást kapott, a föld teljesen betemette, egy időre elvesztette a beszélőképességét is.”³ Beszélőképességét egy német pszichiáter hipnózisos gyógykezelése révén nyerte vissza. Sebesülésének volt betudható kézírásának romlása, nehézkessé válása, emiatt később mindig írógéppel írt. Háromszori katonai felülvizsgálat után az utolsón, 1918 szeptemberében „minden katonai szolgálatra alkalmatlan” minősítéssel a katonaságtól végleg elbocsátották. Utolsó katonai rangja tartalékos hadnagy volt. Évekkel később, már Eötvös collegista korában, a minden katonai szolgálatra alkalmatlan minősítés ellenére, adminisztratív tévedés folytán kétszer is behívták. Mindkét alkalommal a Himfy utcán sétált haza, amikor is a collegiumi portán ott várta a katonai behívó. Tomasz Jenő megfogadta, hogy attól kezdve hazafelé nagy ívben elkerüli a Himfy utcát. Mulatságos elhatározásához élete végéig következetesen ragaszkodott.

„Egyetemi tanulmányait csak a harctéren eltöltött évek iskolája után kezdhettem meg”, és pedig az 1917–18-as tanév nyári pótszemeszterében a budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán görög–latin szakosként. A pótszemesztert befejezván tanulmányait megszakította. Ebben talán betegsége is közrejátszhatott. Az őszirózsás forradalom és a kommün idejét Csetneken töltötte szüleinél.

³ Dr. Záhon Elemér (Tomasz Jenő unokaöccse) levele özvegy Tomasz Jenőnének, 1951, magántulajdon.

Az Eötvös Collegiumban (1920–1950)

A collegista

Tomasz Jenő 1919. október 19-én nyújtotta be felvételi kérelmét az Eötvös Collegiumba. Egyetemi tanulmányait az 1920–21-es tanévtől már mint az intézmény rendes tagja folytatta. Hárman voltak görög–latin szakos kollégisták: Bassola Zoltán, Jockel (később Maróti) József és Tomasz Jenő. Bassola Zoltán, a későbbi testi-lelki jó barát, így emlékezik megismerkedésükre és első napjaikra az Eötvös Collegiumban:⁴

„Uramisten, gondoltam magamban, s forgott velem a világ, hogyan tudok én itt majd helytállni?! »Azért ne ijedj ám meg – szólal meg mellettem gólyatársam, Tomasz Jenő –, nekem is három szakom van, a latin meg a görög mellett a történelem. Egy hadifélev van mögöttem, ami tudásban nem sok előnyt jelent, éppen úgy előlről kell majd kezdenem mindent, akárcsak neked. Majd csak boldogulunk valahogy!«

Megnyugtatnak ezek a szavak. Olyan egyszerűen, de azért magabiztosan beszél ez a nálam legalább hat évvel idősebb, valamivel magasabb, vállas fiú. Csontos arcában szeme mélyen ül, szépen ívelt bajuszos szája felett arcához viszonyítva kicsiny, pisze orr szerénykedik. Ezt beszéd közben – jobb kezének mutató- és hüvelykujja közé fogva – tövétől hegyéig többször finoman végig-végighúzza vagy keskenyre hajtogatott kis papírszeletekből – cigarettázást imitálva – mélyeket szippant. Arcbőre alatt az orr körül finom szeplők szétszóródva, kissé kidudorodó homloka felett fejét ritkás haj fedi. Arca nem szép, de szája és barna szemének meleg tekintete rokonszenvenessé teszi.

Ő is, akárcsak Paulinyi Oszkár, felvidéki á-zó dialektusban beszél. Elmondja, hogy Gömörből való, csetneki, édesapja jómódú földműves ember. Egyetlen bátyja hadnagyként halt hősi halált, őt magát is gránát temette be az olasz harc téren, sokáig feküdt idegsoikkban. A tisztí uniformist levetette, nem kívánja többé felvenni.

Így ismerkedtem meg Tomasz Jenővel, hogy a nehéz idők apró munkájának közös élményei, szenvedései és örömei életre ígérkező barátság szálaival kösse nek össze bennünket.”

„Talán még ugyanazon a napon – egyéb dolgunk úgysem volt akkor – terepszemlét tartottunk Tomasz Jenővel a kollégium közvetlen környékén. Elsétáltunk a Ménesi úton (1929 és 1953 között Nagyboldogasszony útja) egészen a Kertészeti Tanintézetig. A kollégiumon kívül ez, meg a Villányi úti ún. Erzsébet Árvaház volt

⁴ BASSOLA Zoltán: *Ki voltam... Egy kultuszminisztériumi államtitkár vallomásai*. Szerk. JÁKI László-KARDOS József. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1998, 63.

akkoriban ott nevelésügyi intézmény. [...] Magának a Ménesi útnak is inkább csak a kollégium felőli oldala volt kiépülve. Itt egyik szép villa a másik után következett. A másik oldalon viszont alig akadt épület. Közvetlenül a kollégium előtt, le egészen a Villányi útig, ahol most a két utcát a Himfy utca köti össze, pusztá lejtő ereszkedett alá.” Elkezdődtek Szabó Miklós görög- és Huszti József latinórái.

„Azonnal megkezdtük azt a kemény munkát, amely az előírt klasszikusok műveinek sorról-sorra való átdolgozásával azután négy éven át tartott. [...] Többes számban beszéltek, mert Tomasz Jenővel szinte állandóan fej-fej mellett haladtunk. Az ő aszketikusan megingathatatlan vasszorgalma olyan volt számomra, mint a kerékpárversenyzőknek az előttük haladó motoros: pillanatra sem volt szabad elszakadnom tőle, mert különben lemaradtam volna. [...] Tomasz Jenővel közösen használtuk ugyanazokat a szövegpéldányokat. Mindig elkésértett, amikor láttam, hány lappal tart előttem” – emlékezik Bassola Zoltán.⁵

Huszti József így jellemezte diákjainak az 1920–21-es tanévben végzett munkáját: „A három class.-philológusról, Tomasz Jenőről, Bassola Zoltánról, Jockel Józsefről csak a legmelegebb dicséret hangján tudok szólni. Szinte azt mondhatnám, többet végeztek, mint amennyit tőlük várni lehetett. Ki kell emelnem közülük is Tomasz Jenőt, kinek szorgalma, tehetsége, alapossága még szép eredményeket hozhat, ha gyenge egészségi állapota a kiváló munkában meg nem akadályozza.”⁶ Szabó Miklós ezt írta tanítványáról: „Tomasz exakt pontossága és akribéiája mintaszerű, módszeresen, megbízhatóan dolgozik, kár, hogy gyenge idegzete miatt értékes tulajdonságait nem tudja majd kifejleszteni.”⁷ Huszti József két évvel későbbi tanári jelentésében ez olvasható: „Ebből az évfolyamból ki kell emelnem Tomasz Jenőt, kinek sikerült dolgozatai a legszebb reményekkel bíztatnak.”⁸

Tomasz Jenő 1921 júniusában alapvizsgázott: magyar nyelv és irodalomból kitűnő, latin nyelv és irodalomból, valamint görög nyelv és irodalomból pedig dicséretes eredménnyel. A szakvizsgát 1923 májusában latin nyelv és irodalomból dicséretes, görög nyelv és irodalomból kitűnő eredménnyel tette le, ezt követően 1923. június 7-én abszolválta. Még ebben az évben, 1923. június 20-án doktorált. A szigorlat főtárgya latin filológia, melléktárgyai görög filológia és ókori történet volt. Latin filológiából Némethy Géza, görög filológiából Pecz Vilmos, ókori történetből pedig Heinlein István vizsgáztatta. Mindhárom tárgyból „summa cum

⁵ BASSOLA 1998, 66.

⁶ Huszti József tanári jelentése, 1920–21, Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár. 101/2/c.

⁷ Szabó Miklós tanári jelentése, 1920/21, ECL 101/2/c.

⁸ Huszti József tanári jelentése, 1920/21, ECL 101/3/c.

laude” minősítést kapott. A *Suetonius Tranquillus biográfiai módszere és Paulinus Mediolanensis Vita S. Ambrosii* című értekezését Pecz Vilmos és Némethy Géza fogadta el. Értekezését később a Báró Eötvös József Collegium Volt Tagjainak Szövetsége dicsérettel jutalmazta. „Tudorra avatása” 1923. június 23-án történt.

1923. december 31-ig gyakorló tanárjelölt volt a Gyakorló Főgimnáziumban. A görög–latin szakos tanári oklevelet 1924-ben kapta meg, miután a pedagógiavizsgán filozófiából kitűnő, pedagógiából pedig dicséretes „készséget tanúsított.” 1924. január 1-jétől 1925. június 30-ig a budapesti II. kerületi Érseki Katolikus Főgimnáziumban (Heltai Ferenc [ma Keleti Károly] utca 37.) kisegítő óraadó tanárként, rendes heti óraszámában tanította szaktárgyait.

A gazdasági és adminisztratív ügyek intézője és a könyvtáros

Tomasz Jenő az 1923–24-es tanévet seniorként töltötte az Eötvös Collegiumban. 1924 februárjában Bartoniek Géza igazgató megbízta a Collegium gazdasági és adminisztratív ügyeinek intézésével. Előtte ezt a munkakört Lukcsics Pál, a történettudományi szak vezetője töltötte be. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter Tomasz Jenőt 1926. március 27-én középiskolai rendes tanárrá nevezte ki, és szolgálattételre a Báró Eötvös József Collegiumhoz osztotta be. A kinevezést Bartoniek Géza igazgató gróf Teleki Pál kurátoron keresztül kezdeményezte.⁹

Nagyméltóságú Curator Úr!

Mély tisztelettel kérem, méltóztassék Dr. Hoffmann Frigyesnek, a Báró Eötvös József-
Collegium német nyelvtanárának nyugdíjazásával üresedésbe ment V. fizető osztályba
sorozott tanári állás javadalmának terhére Dr. Tomasz Jenő okleveles tanárjelöltet közép-
iskolai rendes tanárrá való kinevezésére és a Báró Eötvös József Collegiumhoz szolgálattételre
való berendelését javaslatba hozni. [...] Dr. Tomasz alkalmaztatásának elsősorban az a cél-
ja, hogy a Collegium adminisztratív és gazdasági ügyeinek vezetésében segédkezzék. [...] Dr.
Tomasz, kinek a gazdasági ügyek vezetésében már előzőleg gyakorlata volt, teljes sikerrel
végzi a sok munkával járó teendőket. [...] Dr. Tomasz egyébként is megérdemli a kinevez-
tetést. [...] Nagy elfoglaltsága mellett állandóan bővítette classica-philologiai ismereteit és
egyúttal elméleti pedagógiai ismereteit is bővítette. Ez arra készítetett, hogy közreműködé-
sét a tanulmányok vezetésében is igénybe vegyem. Nevezetesen a modern nyelvi szakcso-
portok jelöltjeit, kik mint reáliskolát végzettek latin-görög nyelvből pótvizsgálatra vannak
kötelezve, sikerrel készíti elő a vizsgálatra. Egyúttal a német nyelvben gyengébb class. phi-
logusoknak német nyelvű szakkönyvek olvasásában és értelmezésében segítségökre van.

⁹ Bartoniek Géza levele gróf Teleki Pál curatorhoz, 1926. ECL 40/7.

Ebben a kiegészítő munkában is oly kiválónak bizonyult, hogy a Collegiumon esetleg üresedő classica-philológiai tanszék hivatott várományosának tekinthető.

Tomasz Jenő 1928. december 13-án a Collegium állományába került, és korábbi munkaköre a könyvtár adminisztrációjának bonyolításával bővült. „A gazdasági és könyvtári teendőket utána [Lukcsics Pál után] Tomasz Jenő vette át, majd vitte mindvégig, utóbb aligazgatói minőségben is, bár közben, mint klasszika-filológus, latinórákat is tartott. Látszólag nyers modora ellenére a legderékabb, legszolidabb emberek egyikének ismerte mindenki őt” – írja 1989-ben Kosáry Domokos.¹⁰

Az Eötvös Collegium Levéltárában fennmaradt Gombocz Zoltán igazgató kézírásos, gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszternek címzett, Tomasz Jenő könyvtárosi kinevezését javasoló felterjesztéstervezete.

Nm. M. Úr! [Nagyméltóságú Miniszter Úr!]

A m. kir. VKM [magyar királyi Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter] dr. Tomasz Jenő okl. [okleveles] középiskolai tanárt ...¹¹ kelt rendelettel a B. E. J. Coll.-hoz [Báró Eötvös József Collegiumhoz] nevezte ki oly célból, hogy a Coll. szervezeti szabályzatában megállapított módon az intézet gazdasági ügyeinek vezetésében és a könyvtár kezelésében a Coll. igazgatójának segítségére legyen.

A Coll. könyvtárának folytonos, és a jövőben még fokozottabb mértékben remélhető szaporodása folytán azonban egyre sürgetőbbé válik egy állandó jellegű, kellő szakismeretekkel és megfelelő tudományos tájékozottsággal rendelkező könyvtáros alkalmazása, annál is inkább, mert a Coll. igen értékes könyvtára a növendékek eredményes képzésének érdekében, hagyományos módon, a legnagyobb szabadsággal áll az ifjúság rendelkezésére, ami viszont sokkal éberebb és állandóbb ellenőrzést tesz szükségessé, mint egy zárt rendszerű könyvtár.

Midőn az új könyvtárosi állás betöltésére dr. T. J.-t [Tomasz Jenőt] hozom Nm-nak javaslatba, az a meggondolás is vezet, hogy ő benne, mint jelesen képzett class-philológusban értékes erőt vélek megnyerni a Collegium szakvezetői (szemináriumi) munkájának kiegészítése tekintetében is. Bátorkodom arra utalni, hogy a Coll. súlypontja a humaniore tudományszakokon, s itt is első sorban a nyelvek művelésén nyugszik. A modern nyelvekkel: a némettel, angollal, de különösen a franciával és az olasszal, egyre gyakrabban párosítják a hallgatók a latint, ami tudományos szempontból igen indokolt. Így a latinnak

¹⁰ KOSÁRY Domokos: Az Eötvös Collegium történetéből. Az első évtizedek 1895–1927. In: NAGY József Zsigmond–SZÍJÁRTÓ István (szerk.): *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből*. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989, 9–40. Az idézet helye: 34.

¹¹ Kihagyva az eredeti, kézírásos dokumentumban is.

az említett modern, – különösen román – nyelvekkel való szerencsés párosítása annyira megnöveli a latin szakosok számát, hogy pl. a most folyó isk. évben majdnem egy negyedét teszik ki az egész hallgatóságnak. A nyelvtanítás terén pedig az a jól bevált gyakorlat van a Coll.-ban, hogy a szakvezetői (szemináriumi) órákon a tanár vezetésével csak néhány növendék dolgozik együtt. Ebből a szempontból tehát dr. T. J.-t a latin nyelvi szakvezetésre igen hasznosan tudnám alkalmazni.

Megjegyzem végül, hogy az ő munkakörében hagynám meg a Coll. gazdasági és anyagi ügyeinek vezetését is, amiben az utóbbi évek nehéz feladataival szemben kiváló eredményeket ért el és nagy szolgálatot tett.

Az előterjesztett indokok alapján van szerencsém javasolni Nm-nak, hogy dr. T. J.-t a B. E. J. C. tanári létszámába könyvtárosi minőségben, a fent részletezett munkakörrel, kinevezni méltóztassék.

Tomasz Jenő mint könyvtáros vezette be, hogy az első és az utolsó mellett, a könyvtári könyvek tizenhetedik oldalát is megjelöljék a Báró Eötvös József Collegium körbélyegzőjével.

Házasság

Tomasz Jenő az 1920-as évek közepén ismerte meg Dezsényi Máriát. Mária vagy ahogyan a családban és a közeli barátok hívták, Didó, 1903. november 15-én, Budapesten látta meg a napvilágot. A Dezsényi család 1922 óta élt az Eötvös Collegiumtól néhány száz méterre a Budapesti Magyar Királyi Kertészeti Tanintézet főigazgatói lakásában, a Ménesi út 45. szám alatt. A családfőt, Dezsényi Bélát, ebben az évben nevezték ki az intézet főigazgatójává.

Tomasz Jenő a Ménesi úton gyakorta láthatta a szép, szőke Dezsényi Máriát, hiszen ha valaki a Kertészeti Tanintézetből Pestre akart menni, el kellett sétálnia az Eötvös Collegium előtt. A kor szokásainak megfelelően most már csak egy közös ismerőst kellett találni, aki Tomasz Jenőt bemutatta a Dezsényi családnak. Ez megtörtént, és ettől kezdődően Tomasz Jenő gyakori vendége lett a Dezsényi háznak.

Tomasz Jenő 1927. június 4-én feleségül vette Dezsényi Máriát. A házaspárnak Bartoniek Géza igazgató a Collegiumban biztosított lakást. Ahogy jöttek a gyerekek, a lakás mindig egy-egy szobával bővült. Három gyermekük született: György (1928), Sándor (1930) és Jenő (1935). A Tomasz házaspár nem élt nagy társasági életet. Ebben minden bizonnyal a gyerekek játszották a fő szerepet, de Tomasz Jenő visszahúzódó természete is közrejátszott. Néhány, Csetnekről elszármazott cimborával azonban gyakorta találkoztak, így Petrusz János tornatanárral, a Millenáris pálya gondnokával és feleségével. A negyvenes években a házaspár rendszeresen összejárt Bassola Zoltánékkal és Incze Péterékkal. (Incze Péter

miniszteri tanácsos 1922 és 1944 között miniszterelnöki titkár volt.) Havonta-kéthavonta találkoztak, váltakozva hol egyik, hol másik családnál.

Dezsényi Mária-Didó 23 éven át több mint hűséges társ volt. Férje munkájához, gyermekei tanulásához nyugodt, kiegyensúlyozott háttérrel biztosított. Férje, gyermekei, majd egyre inkább az egész nagy collegiumi család szolgálata jelentette számára az igazi örömet: „egy anyának született jószágos tündér, aki valahogy mindannyiunk anyja is lett, akiről már nem tudom, hogy akkor is szép volt-e, de öt év múlva – amikor, már a Collegium megszüntetése és Tomasz úr ezt rohamosan követő, szinte jelképes halála után viszontláttam a Collegium immár akadémiai könyvtárában, ha, névlegesen, csak takarítónői „besorolásban” is – nemes lénye határozottan szépnek hatott, Gretchenes-szöke hajzatával, fájdalmas, friss özvegysége gyászöltözetében” – emlékezik Benyhe János Mária néniére.¹² Két hónappal férje halála után már dolgozott. Takarítónőként lépett munkába az Eötvös Könyvtárban, ahol néhány hónappal korábban férje volt az igazgató.

Az Eötvös Collegium rendes tanára

Tomasz Jenő 1931-ben Párizsban és Limoges-ban járt tanulmányúton. Elsősorban az École Normale Supérieure és az Association Guillaume Budé szervezetét és működését tanulmányozta. 1933. június 28-án Tomasz Jenőt a Báró Eötvös József Collegium rendes tanárává nevezték ki. Ettől kezdve bekapcsolódott a collegiumi szakorák vezetésébe. Az 1932–33-as tanévtől az első- és másodéves latin szakos növendékek latin irodalmi óráit vezette. Az 1936–37-es tanévtől pedig mind a négy évfolyamból érkező hallgatók latin irodalmi és az első- és másodévesek latin stílusgyakorlati óráit irányította.

„Mikor 1932-ben a collegiumi szakoktatásba is bekapcsolódott, a könnyen ítélkező fiatal nagyságok várták, hogy mit fog csinálni a gazdasági ügyek főintézője a latin órákon. Eleinte meglepetéssel konstatálták, majd természetesnek vették, hogy Tomasz Jenő a tudósjelöltek Mentoraként is kitűnően megállja helyét. Alapos tudásának tárházából bőven jutott mindenkinek, szerénysége is kedvezően hatott tanítványainak fejlődésére. Nem tartotta magát csalhatatlannak, az egyéni kezdeményezést mindig örömmel üdvözölte; hallgatóinak collegiumon kívüli sikerei őt legalább annyira megörvendeztették, mint az érdekelteket; csak jó szava, megértő gesztusa volt mindenkire” – írja Borzsák István.¹³ A latin szakosoknak „hétfőn reggel 7 órára kellett hozzá órára menni. Kicsit örült,

¹² BENYHE JÁNOS: Tomasz úr humora. In: DÖRNYEI Sándor. (szerk.): *A háború sújtotta Eötvös Collegium. Tomasz Jenő emlékére*. Budapest, Eötvös József Collegium, 2004, 119–122. Az idézet: 119.

¹³ BORZSÁK István: A klasszika-filológia az Eötvös Kollégiumban. In: NAGY-SZIJÁRTÓ, 1989, 68–79.

hagymázás, korai időpont. Gondolom ő sem szeretett korán felkelni. Ez a korai órakezdés azért volt, mert nagyon elfoglalt volt” – meséli Lukácsy Sándor.¹⁴

Borzák István így emlékezik ezekre a kora reggeli órákra:¹⁵ „Mint első tanítványainak egyike tanúsítom, hogy hajnali órái felejthetetlenek voltak: megvolt bennük mindaz, amire egy filológus csemetének szüksége van (a szakértő szeretete és megszerettetése, igényesség, következetes beszámoltatás), hiányzott belőlük az, ami az egyetemen (1932-ben) visszataszította a járatlan gólyát: a szemlélő kíváncsiság, meddő nagyképűség, a hallgatóságot érdektelen közegnek tekintő indolencia. Tomasz Jenő józansága ideálisan ellensúlyozta a Múzeum körút akkor szinte egyedüli pozitív szereplőjének, a virágkorát élő Kerényi Károlynak megrészegítő prófétizmusát. Érdeklődéssel figyelte egyetemi tanulmányainkat, pótolta velünk az ottani hiányosságokat; szívesen hallgatta a másik mozgósító hatású tudósegénység, a fiatal kora ellenére nemzetközi hírű Alföldi András szemináriumairól szóló beszámolóinkat és velünk együtt örvendezett sikereinknek. Jellemző adalék: ő volt mindig legközvetlenebb tanárunk, vele tegeződtünk öszsze leghamarabb: palócosan ejtendő »pájtásáivá« fogadott valamennyiünket.

Szabó Miklóson kívül nem volt még egy kollégiumi tanár, aki oly hosszú éveken át foglalkozott volna az ifjúsággal, mint Tomasz Jenő. Akkurátus jelentései nemcsak a mindenkor végzett munkáról számolnak be, nemcsak a latin növényeket jellemző (általában híven és találóan), hanem tudományos tájékozottságának is dokumentumai...”

Orosz László *Miért lettem tanár?* című cikkében így ír a tanár Tomasz Jenőről:¹⁶ „Minden órára frissen felkészülve jött: Horatius szövegét a legújabb német, francia, angol kommentárokkal világította meg előttünk. Ez a példa hitelesítette intelmét, amelyet olyankor hallottunk tőle, ha észrevette, hogy készületlenül jelentünk meg az óráján, pusztán a nyelvben való gyakorlottságra s korábban szerzett ismeretekre támaszkodva fordítjuk és magyarázzuk a szöveget. »Egy tanár nem élhet meg rutinból. Elszürkül, hatástalanná válik munkája, ha nem olyan friss érdeklődéssel készül minden órájára, mintha maga is először találkozónék a feldolgozásra kerülő anyaggal.«”

Zulauf Teofil (később Thomas Köves-Zulauf), marburgi egyetemi tanár így jellemzi Tomasz Jenőt, a tanárt, és így ír latinóráiról:¹⁷ „Collegiumi éveim alatt Tomasz Jenő két jellemvonásának adóztam legnagyobb csodálattal: munkaerkölcsének és pedagógiai közvetlenségének, minden hierarchikus távolságtartás

¹⁴ LUKÁCSY Sándor: Az ostrom hónapjai az Eötvös Collegiumban. In: DÖRNYEI 2004, 97–101. Az idézet: 100.

¹⁵ BORZÁK 1989, 77.

¹⁶ OROSZ László: *Miért lettem tanár? Forrás*, II. évf. (1970) 1–2. sz., 86–87.

¹⁷ ZULAUF Teofil [THOMAS KÖVES-ZULAUF]: Tomasz Jenő. In: DÖRNYEI, 2004, 11–18. Az idézet: 12.

nélküli viszonyának a diákokhoz. A felületes szemlélő számára is világos kellett, hogy legyen, aligazgatói funkciója mennyi teherrel, gonddal és fáradtsággal járt, a nem mindig egyszerű körülmények között, személyi vonatkozásokban sem. Ennek ellenére nem emlékszem, hogy latinórái valaha is elmaradtak volna, didaktikai tevékenységét adminisztratív tennivalói valaha is második sorba szorították volna. Ez persze vetülete is volt az akkori Collegium általánosan magas munkaerőkölcsének: emlékezetem szerint diákok sem hiányoztak az órákról bármilyen indoklással sem, ágyban fekvő beteg állapotot kivéve. [...] Latinóráinak számomra legemlékezetesebb eseménye Livius 3. könyvének olvasása. Helyenként igen nehéz, tartalmilag bonyolult mondatok voltak ezek, a római földkérdéssel kapcsolatban. Ez a téma »Tomasz ur«-at (ahogy neveztük) tudományosan is érdekelte, könyvet is írt róla, talán messzebbmenő személyes tervei is lehettek a tárggyal kapcsolatban. Órái erről a témáról mindenesetre igazi szellemi torna színhelyeivé »fajultak«, ami talán számára is különösen érdekes volt, ékes példája 'kutatás és oktatás' kölcsönösen termékenyítő szünergijának. De példája annak is, milyen élenjáró volt a Collegium általános oktatási rendszere és gyakorlata. Sok újítás, melyet különböző európai országok egyetemlein a hatvanas évektől kezdődően igyekeztek bevezetni, bennem a »dèjà vu« benyomását keltette: régi Eötvös-collegiumi gyakorlatot ismertem fel bennük. Ezek a munkamódszerek azonban nemcsak ilyen értelemben voltak modernek, hanem a fent idézett példa tanúsága szerint talán nem is voltak olyan messze a való élettől, a kor problémáitól, mint ahogy kívülálló szemlélők sokszor képzelték és máig hangoztatják. Ez a kapcsolat nem volt otrombán és penetránsan direkt, hanem a »sapienti sat« elv hallgatólagos alkalmazásán alapult, önálló gondolkodásra nevelődő ifjú főképp messzebblátásával számolt, a szűk szakmai korlátokon túl.”

Tomasz Jenő tanítványainak egy-egy szöveghely értelmezését illető javaslatait érdeklődéssel hallgatta, sokszor azt az érzést keltve, hogy maga is tanult belőlük. Ritoók Zsigmond utolsó tanítványainak egyike volt. Ő a stílusgyakorlati órákról emlékezik:¹⁸ „Nekem Tomasz Jenő latin stílusgyakorlati órákat tartott négy félében át. Feledhetetlen órák voltak. Nem azért, mert az órákra nagyon lelkiismeretesen készült, hiszen ez minden kollégiumi óra esetében így volt, nem is csak azért, mert a nyelvtani anyag mellé mindig hozott valami kis csemeget (a mai élet egyes kifejezéseinek latin megfelelője, a modern latin értekező próza fordulatai, nevek latin formája stb.), hanem elsősorban azért a pedagógiai bölcsességért, ahogyan az anyagot tanította. Mert nem az anyagot tanította, hanem a tanítványait. Azt is tanította, hogy tanítani hogy kell. A feltételes mellékmondatokkal kapcsolatban tette a főszabályok ismertetése után a következő

¹⁸ RITOÓK Zsigmond: Tomasz Jenőre emlékezve. In: DÖRNYEI, 2004, 111–114. Az idézet: 112.

megjegyzést: Ez a lényeg. A nyelvtankönyvek még sok mellékszabályt tárgyalnak, de azt nem érdemes betanulni. Az auktorok tudták, mikor hogyan kell írni, nekünk azt megfigyelni kell, s azon elgondolkozni, hogy miért úgy írták.

Bár íratott latin fogalmazásokat (emlékszem egyszer a Momentum Ancyránuról kellett írnom), tisztában volt azzal, hogy a 20. század közepén középiskolai tanárok esetében – hiszen ne feledjük: a Collegium feladata alapítója szándéka szerint a magas színvonalú tanárképzés volt – nem latin stilszták képzése a cél, hanem a szövegeket az árnyalatokig menően jól értő, s a nyelvi jelenségeken elgondolkodó tanároké, akik jól tudják, hogy mi az, amit szükség esetén, ha latinul írnak, alkalmazni is tudni kell, s mi az, amiben a »főszabálytól« való eltérést felismerni s az eltéréseken elgondolkozva azt megérteni. Olyan tanárok képzése tehát, akik látják a fától az erdőt, és tanítványaikat is arra nevelik, hogy a lényegest a lényegtelenről meg tudják különböztetni, s a látottakon el tudjanak gondolkodni. [...] Tanár volt, de mint jó tanár, sokat olvasott, és nagyon fontosnak tartotta az ókor tárgyi emlékeinek ismeretét. Ezért szeretett rendszeresen kijárni Aquincumba, és minket is erre biztatott.”

Vekerdy József Tomasz Jenő tanítási módszerére emlékezve többek között felleveníti Eötvös collegiumi felvételi vizsgáját:¹⁹ „1945-ben az Eötvös collegiumi felvételi vizsgán, az úgynevezett »fejkopogtatón«, Tomasz igazgató úr vizsgáztatt latinból. Elébeem tett egy latin szöveget fordításra. Ráismertem és mondtam:

- Az Aeneis VI. éneke, az alvilágjárás.
- Olvasta?
- Igen.
- Latinul?
- Igen.
- Az egész Aeneist?
- Igen.

Tomasz úrnak ennyi elég volt. Mint tapasztalt pedagógus, ebből felmérte, hogy az előtte álló jelölt a kötelező gimnáziumi anyag megtanulásán túlmenő érdeklődést tanúsít a tárgy iránt, és a Collegiumban ilyen jelentkezőknek van helyük. Még néhány sornyi szöveget lefordítottatott velem, hogy lássa: nyelvtanilag is pontosan értelmezem az olvasottakat, és ezzel be volt fejezve latin felvételi vizsgám.”

Ebben a néhány perces jelenetben benne volt Tomasz úr egész tanítási módszere. Ő tisztában volt vele, hogy a holt nyelvek (latin és görög) esetében mások a követelmények, mint élő nyelveknél. Mindenekelőtt a nyelv grammatikai elsajátítását, ezáltal az antik szövegek pontos megértését, valamint a szükséges

¹⁹ VEKERDY JÓZSEF: Tomasz úr mint latintanár. In: DÖRNYEI, 2004, 115–117. Az idézet: 115.

filológiai, történeti, vallástörténeti stb. ismereteket kell a hallgatónak magáévá tennie; ha tetszik, szinte gimnáziumi módszerrel, csak nagyobb alapossággal, és főként önállóan. Ő csak kijelölte a penzumot: a feldolgozandó auktorszöveget, megadta a szükséges szakirodalmi útbaigazítást, utána a mi feladatunk volt az anyagban való elmélyedés, és a legközelebbi óra ennek ellenőrzése jegyében folyt. [...] Tőle azt tanultuk meg, hogy mindig az auktorkból, a szövegből, a nyelvi tényekből kell kiindulni, és nem szólt bele abba, hogy ezen az alapon ki-kí hogyan alakítja ki saját elméleteit.²⁰ „Másodévi latin stilsztikai óráin rendkívül hasznos volt Tomasz tanár úrnak a régi – humanizmus koráig visszanyúló – hagyományt követő módszere: parafrázis készítése az auctor-szövegekről, írásbeli dolgozatban ékes latinsággal saját szavainkkal ismételni meg az olvasott szöveget.”²¹

A kutató

„Tudományos érdeklődése kezdettől fogva a római irodalom és a római történet tanulmányozása felé vonzotta. Legkedvesebb auktoraik mindig a római történetírók és a mezőgazdasági szakírók voltak. Az ifj. Pliniust is azért szerette, mert a római élet eleven lüktetését tapintotta ki leveleiben [...] Rengeteg hivatali munkája mellett nem sok ideje maradt az önálló kutatásra.”²² A harmincas években avatottságról tanúskodó bírálatai jelentek meg a legfrissebb Livius-²³ és Sallustius-monográfiákról.²⁴ 1939-ben a Budapesti Filológiai Társaság felolvasó ülésén az Association Guillaume Budé jelentőségét ismertette a franciaországi klasszika-filológia szempontjából.²⁵

1937-től kezdődően a római földkérdés került szakmai érdeklődésének a középpontjába. E területen először a Parthenon Társaság 1937. évi közgyűlésén egy, a római agrárkérdést és a társadalmi utánpótlást vizsgáló felolvasásával jelentkezett, amelyet a Klasszikus Műveltség Barátainak Egyesülete által alapított jutalomérme első példányával tüntettek ki.²⁶ „1943-ban kiadta *A római földkérdés*

²⁰ VEKERDY 2004, 116.

²¹ VEKERDY 2004, 117.

²² BORZSÁK 1954, 153–154.

²³ Henri BORNECQUE: *Tite-Live*. Paris, Boivin et Cie, 1933. Az ismertetés: TOMASZ Jenő: Herni Bornecque: *Tite-Live*. *Egyetemes Filológiai Közöny*, 59. évf. (1935) 10–12. sz., 430–436.

²⁴ Otto SEEL: *Sallust. Von den Briefen ad Caesarem ad Coniuratio Catilinae*. Leipzig, Teubner, 1930. Erről: TOMASZ Jenő: Otto Seel: *Sallust*. *Egyetemes Filológiai Közöny*, 61. évf. (1937) 1–3. sz., 2–7 és Werner SCHUR: *Sallust als Historiker*. Stuttgart, Kohlhammer. Erről: TOMASZ Jenő: Werner Schur: *Sallust als Historiker*. *Egyetemes Filológiai Közöny*, 62. évf. (1938) 1–3. sz., 121–127.

²⁵ TOMASZ Jenő: A L'Association Guillaume Budé és a klasszika-filológia. *Egyetemes Filológiai Közöny*, 63. évf. (1939) 3. sz., 350–368.

²⁶ TOMASZ Jenő: *Politikai munkatervek a rómaiaknál*. Parthenon, XI. kötet (1937) 1–16.

c. kis monográfiáját, föld- és népszerűtetének, tudományos kutatói képességének, haladó politikai gondolkodásának beszédes bizonyítékát.”²⁷ Anyagi okok miatt a könyvet jelentősen rövidítenie kellett.²⁸

A könyvről már megjelenésének évében Alföldi András írt olasz nyelven elismerő méltatást.²⁹ Egy évvel később Augusztinovicz Elemér rövid recenziója láttott napvilágot.³⁰ „Alig van napjainknak, a háború és béke nagyon összekuszált világának izgatóbb kérdése, amely a nemzet belső életének nyugalmi állapotára olyan sorsdöntő befolyással lenne, mint a földkérdés. Ennek a probléma-komplexumnak a gyökerei, mint annyi más kérdésnek első csírái is, az ókorba nyúlnak vissza. – Tomasz ennek a vizsgálatára szenteli könyvében nagy olvasottságát, a klasszikus tudományokban való sokirányú tájékozottságát. Szinte meglepődik még a latin nyelvvel nap-nap után foglalkozó szakember is, hogy mekkora irodalma van ennek a szövevényes és hatásában szinte felmérhetetlen jelentőségű kérdésnek. Tomasz Jenő mindazokat az írókat, akik erről írtak, lelkiismeretesen végigtanulmányozta, megállapításait, közléseit összegyűjtötte és mondani valóinak igazolásul jó magyar fordításokban közli is. Rövid összefoglalásában világos áttekintést ad a kérdés egész történetéről. Könnyed stílusban írt könyve újabb bizonyítéka az ókor és jelenkor élő kapcsolatainak.” Brisits Frigyes (1939 és 1948 között a ciszterci rend budai Szent Imre Gimnáziumának igazgatója) 1945-ben így ugratta barátját: „A földreformot te indítottad el *A római földkérdéssel*.” *A római földkérdés* az 1950-es években az ELTE Bölcsészkarán az elsőéves történelem szakosok számára kötelező olvasmány volt.

„Én, mint filosz azért becsülöm Tomasz urat, mert a latinóráira való felkészülés és a rengeteg gazdasági dolga mellett ráért könyvet írni az antik Rómáról. *A római földkérdés* a háború alatt jelent meg. Én ezt a könyvet úgy olvastam, oly mohósággal, mint Kovács Imre, Szabó Zoltán, szóval a népi írók könyveit. Ugyanazt az élményt adta nekem ugyanolyan humánus tanulsággal. Örökké hálás vagyok Tomasz úrnak, hogy hozzájárult szellemi alakulásomhoz. [...] Nem értem a mai kiadókat, hát annyi van, mint a nyű, miért nem adják ki ezt a vékonyka, csodálatos könyvet?” – méltatlankodik Lukácsy Sándor.³¹

A háború befejeztével Tomasz Jenő tervezte könyvének folytatását. „Szeretném folytatni és bővíteni a római paraszti osztály szociográfiáját, anyagom egy része

²⁷ BORZSÁK 1954, 153–154.

²⁸ TOMASZ Jenő: *A római földkérdés*. Budapest, Franklin Társulat, 1943 (Parthenon tanulmányok 7).

²⁹ ALFÖLDI, Andrea jun.: La crisi del problema agrario romano nel periodo della tarda repubblica, *Corvina* 6. (1943) 12, 621–628.

³⁰ A. E. [AUGUSZTINOVITZ Elemér]: Tomasz Jenő: *A római földkérdésről*. Budapest. Pantheon Kiadó. *Keresztényen igazság* XI. évf. 1944, 11. sz., 23.

³¹ LUKÁCSY 2004, 100.

össze van gyűjtve (annak idején a publikáció meghatározott terjedelme miatt közölni nem lehetett). Eddig a római auktorok interpretálása a kor gazdasági és társadalmi hátterének ismertetése nélkül történt. A római földkérdés alakulása éppen e területeken rendkívül érdekes és tanulságos tényeket vetít elénk: a latifundiumok kialakulása, a föld, a tőke és munkaerőnek egy társadalmi osztály kezére való jutása, a kisparaszti osztály és a szabad mezőgazdasági munkás eladósodása és eltűnése, a földtől való elidegenedés, a városba özönlés, a katonanyag mennyiségi és minőségi romlása, a gazdavédelmi törvények, földosztások stb. Második, szintén megkezdett tervem: a pannóniai római telepek gazdasági élete és Pannónia gazdaságtörténete. Ezt a kérdést csak az archeológiai leletek felhasználásával és kiértékelésével lehet megoldani. A pannóniai kereskedelem Szlovákiába átnyúló útjának kutatásában most keresem az összeköttetést a kérdés ottani specialistáival. Ebben nagy segítséget jelentene számomra 1-2 hónapi tanulmányút Szlovákiába. A kutatómunkát szeretném összekötni kollégiumi növendékeim képzésével” – válaszolta 1947-ben egy, a tudományos terveire vonatkozó kérdésre a Magyar Tudományos Tanács kérdőívén. „Nem volt nagy műveket író tudós, bár a római földkérdésről szóló munkája kitűnő összefoglalás, és nagy kár, hogy a tervezett második rész nem készült el.”³² „A második világháború éveiben, majd demokratikus kibontakozásunknak ugyancsak nem problémátlan időszakában a Collegium fenntartásának gondjai közvetlenebbül az ő (1940-től aligazgatói) vállára hárultak. Egyéni kutatásainak elmélyítéséről, sőt folytatásáról egyre kevésbé lehetett szó: a Collegium volt az első!”³³

Tomasz Jenő választmányi tagja volt a Budapesti Philológiai Társaságnak és a Báró Eötvös József Collegium Volt Tagjai Szövetségének, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulatnak és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak.

Az aligazgató

Tomasz Jenőt 1940. január 10-én gróf Teleki Pál kurátor javaslatára a Báró Eötvös József Collegium aligazgatójává nevezték ki. Az aligazgatói állást egyébként 1935 és 1940 között nem töltötték be. 1928-tól 1935-ig Szabó Miklós volt a Collegium aligazgatója. Ő 1935-ben Gombocz Zoltánt követte az igazgatói székben. Tanítvány és nem tanítvány kollégisták így emlékeznek az aligazgató Tomasz úrra. Ritoók Zsigmond: „Tomasz úr nemcsak tanára volt a Collegiumnak, hanem aligazgatója is, és mint aligazgató kiegészítője az igazgatónak. A nagyvonalú, a szabályokon túltekintő Gombocz Zoltán mellett – mint öreg kollégistáktól tudom – ő képviselte a szigorot, a szabályok tiszteletét, s akkoriban nem is volt olyan közszeretnek

³² RITOÓK 2004, 112.

³³ BORZSÁK 1989, 77.

örvendő, mint később. Ő azonban nem a népszerűséget kereste, hanem azt, hogy mi a Collegium érdeke, és mi szolgálja a kollégisták nevelődését, és tudta, hogy ha mindenki csak nagyvonalú és engedékeny, annak előbb-utóbb a fegyelem és a rend látja kárát. Amikor viszont Gombocz halála után Szabó Miklós személyében olyan igazgatója lett a Collegiumnak, aki maga képviselte a rendet és szigor, Tomasz Jenő vette át a derűs engedékenységet (nem lazaságot!), mert azt is tudta, hogy nemcsak az veszélyes, ha az engedékenységhöz nem párosul szigor, hanem a fordítottja is. Valószínűleg ekkor adta igazi önmagát.

Mert nemcsak jó tanár, jó nevelő, hanem jó ember is volt. Vidéki kollégisták, akiknek sokszor valóban apjuk helyett apjuk volt, erről többet tudnak beszélni. De a pestiek is tudták, hogy mindenkiről mindent tud, mindenkin rajta a szeme, ahol tud, segít, s ha nem tud, legalább jelzi, hogy lélekben mellettünk áll.³⁴

Dörnyei Sándor: „Tomasz úrról az első benyomásom az volt, hogy ez a szelíden atyáskodó, őszinte jóindulatot sugárzó ember a vidéki szülői házból az ismeretlen nagyvárosba csöppenő fiatalember számára bizonyos otthonosságot, támaszt jelent. A későbbi évek tapasztalatai ezt az első benyomást, az előlegezett bizalmat csak megerősítették.”³⁵

Zulauf Teofil: „Ami Tomasz Jenő közvetlen viszonyát illeti a kollégistákhoz, ennek külső kifejezése volt szavajárása: diákjait rendszeresen »pajtikám«-ként aposztrofálta, miközben fekete keménykalapjával játékosan meglegyintette a fejüket. Ez a kalap, szürke csíkos öltönyével együtt, amint fel-feltűnt a Collegium folyosóin, karakterisztikus attribútuma volt Tomasz úrnak. E külsőségek mögött mély belső együttérzés és megértés húzódott meg. Tárgyalásmódja a fiatalokkal szinte az egyenlőség benyomását keltette; tanítványai őszintén érdekelték, bohóságaikat sokszor jóindulatúan ironikus megjegyzésekkel kommentálta. Az ifjú embernek ennek ellenére mindig az lehetett az alapvető érzése, hogy komolyan veszik.”³⁶

Vekerdy József: „Tomasz úr volt az egyetlen a Collegium tanári karából, aki nemcsak saját szakos hallgatóit ismerte, hanem minden kollégistát atyai szeretettel támogatott. Bárki futott vele össze a folyosón, egy pillanatra megállította, kalapjával hátbavágta, és hogyléte felől érdeklődött.”³⁷

Hajdú Péter: „Tomasz úr állandóan figyelemmel kísérte a bent lakók életét, érdeklődött hogylétünk, eredményeink, kudarcaink iránt. Ha valami baj volt, nyugodtan fordulhattunk hozzá s ő elintézte, leginkább ezzel a reá jellemző

³⁴ RITÓÓK 2004, 113.

³⁵ DÖRNYEI Sándor: Gólya az ostrom alatt. In: DÖRNYEI 2004, 67–77. Az idézet: 67.

³⁶ KÖVES-ZULAUF 2004, 13–14.

³⁷ VEKERDY 2004, 117.

felvidékiek hangoltságú állandó nyelvi fordulattal: »básztikuli, pájtás«. És intézkedett. Emberi volt, közel éreztük magunkat hozzá mi is, akik nem lévén latin szakosok, óráin nem vettünk részt.”³⁸

Benyhe János: „Nem voltam latin szakos, így soha sem lehettem – a latint tanító – Tomasz úr tanítványa. De azért tele volt velem a mindennapi életem, ahogy az ő mindennapi életét is mi, a Collegium, a »filoszok« és »dögészek« töltöttük ki. Ott járt-kelt köztünk naphosszat ez a keménykalapos, derűsen komoly jószellem, ahogy 1945 szeptemberében ismertem meg, talán még nyáron is panyókára vetett nagykabátjában; velünk együtt botladozott a Collegium háború tépázta, romos épületében, gödrök felett, billegő pallókon egyensúlyozva.”³⁹

Sárosi Bálint: „Tomasz úr egyike azon keveseknek, akik úgy vettek részt sor-som alakításában, hogy életemben nem okoztak hullámverést. Mint mások is a Collegiumban, többnyire személytelenül élvezhettem gondoskodó emberségét, így még a hálanyilvánítás elmulasztásának lelkiismereti terhétől is megkímélt. Sokan érintkeztünk vele. Tiszteltük vagy inkább, kimondatlanul is, szerettük. Lehetnének, de nincsenek róla közszájon forgó anekdoták. Feltűnő jelek nélkül raktározta el őt az emlékezet.”⁴⁰ „Magyar-román szakos lévén Tomasz úrral szorosabb szakmai kapcsolatba később sem kerültem, de fél évszázad távlatából is úgy látom: ha a Collegiumban jól éreztem magam, ezt nem csekély részben neki köszönhetem. Ő volt a kollégiumi jólét első számú garanciája.”⁴¹

Kucsman Árpád: „Nekünk dögészeknek semmiféle szakmai kapcsolatunk nem volt a görög-latin szakos Tomasz úrral. Így nem kellett tisztelnünk őt, megelégedhettünk azzal, hogy egyszerűen csak szeretjük. Mivel – a többi tanártól eltérően – mindennapos vendég volt közöttünk, aki türelemmel foglalkozott ügyes-bajos dolgainkkal – nem csoda, ha Tomasz úr az otthontól elszakadt sok – se nem gyerek, se nem felnőtt – kollégistának egy kis apa-pótlékot is jelentett, legalábbis én ezt így éreztem. Tomasz úr is szerette a dögészeket, szeretett velünk évdni. Döbbenet látta, hogy a mindig éhes dögészek 1945 decemberében megették a macskahúsból készült fasírtot, vagy hogy a biológusok lenyelték a frissen fogott legyet (persze csak megmosottan). 1947 utolsó hónapja köszöntött be, amikor egyszer csak megjegyezte: »Maguk talán még a lóphalloszt is megennék!« »Boldogan – válaszoltuk – csak éppen nem tudunk hozzájutni.« Tomasz úr nem volt rest, kiment a vágóhídra és szerzett egyet az ominózus lótestrészből. Felszeletelés után a »kisasszonynak«, a Collegium ős hajú, aggszűz

³⁸ HAJDÚ Péter: Borúra – ború. In: DÖRNYEI 2004, 41–66.

³⁹ BENYHE 2004, 119.

⁴⁰ SÁROSI Bálint: Emlékezés Tomasz Jenőre. In: DÖRNYEI 2004, 103–105. Az idézet: 103.

⁴¹ SÁROSI 2004, 105.

házvezetőnőjének beadta, hogy ez egy különleges felvágott, amit hirtelen kell ki-sütni Mikulás-napi előételként. Úgy is lőn. Tomasz úr a kisült szeleteket felfűzte egy virgácsra (ez a közepén levő csőrészletnek köszönhetően könnyen ment), majd az eredeti formát csaknem megőrző kompozíció tetejét – tejföllel leöntve – stílszerűen dekorálta, és a vázába tett »virgács-csokrot« elhelyezte a dögészek – Farkas Gábor, Török László, Garay András és jómagam – vacsorai ünnepi asztalára. Bekonferálta az ünnepi fogást, majd a kollégista filoszokkal együtt várta a hatást. Mit volt mit tenni, mosolyogva megköszöntük a nagyszerű ajándékot, ezután mindenki megevett egy-két szeletet, jó étvágyat mímelve. Be kell vallani, hogy ilyen rágós és ízetlen vacakot azóta se ettem. [...] A latinos »basztikuli« kedvenc indulatszava volt Tomasz úrnak, tőle vették át – a szitokszóval rokon hangzása miatt – azok a kollégisták, akik káromkodni egyébként nem szerettek.”⁴² „Tomasz úr szinte minden délben megjelent jellegzetes lódenkabátjával és elmaradhatatlan, sokszor emlegetett fekete keménykalapjával a Collegium ebédlőjében”.⁴³ „Szemmel láthatóan igen fontos volt számára, milyen fogadtatásra talál a későbbi háborús körülmények között sokszor bizony elég szűkös és gyengébb minőségű étel.”⁴⁴ A háború utáni ínséges esztendőkből kollégistái gyakorta fogadták a következő tréfás rigmussal: „Jövel, Tomasz, légy vendégünk, baszd meg, amit adtál nekünk!”⁴⁵ A családi ebédekről viszont gyakran távol maradt. Volt úgy, hogy négyszer-öttször is újra kellett melegíteni az ételt, mert hivatalos elfoglaltságai miatt csak 3 óra tájt tudott leülni az ebédlőasztalhoz.

Háborús évek

1939. szeptember 1-jén a hitleri Németország lerohanta Lengyelországot, és ezzel kezdetét vette a második világháború. A háború előrehaladtával mindinkább számolni kellett az országot a polgári lakosságot is érintő légitámadások megindulásával. Ezért egyre több és szigorúbb légoltalmi rendszabály lépett életbe. Ezek betartásáért, illetve a rendeletekben előírt intézkedések végrehajtásáért a ház légoltalmi parancsnoka volt felelős. Magától értetődő, hogy az Eötvös Collegiumban az intézmény gazdasági ügyeiért felelős, adminisztrációját irányító Tomasz Jenő aligazgató lett a légoltalmi parancsnok. Tomasz Jenő a Collegium keleti és nyugati szárnya alatti két egyforma méretű, hosszú pincét alakíttatta át óvóhelyekké, amelyeket a körülményekhez képest igyekezett otthonossá tenni. A falak mellé székeket, falócákat helyeztetett. Mindkét óvóhelyen volt elsősegély-

⁴² KUCSMAN Árpád: Emléktöredékek. In: DÖRNYEI 2004, 123–127. Az idézet: 125–126.

⁴³ KUCSMAN 2004, 127.

⁴⁴ KÖVES-ZULAUF 2004, 14.

⁴⁵ Lator László szóbeli közlése.

nyújtó láda, az épület keleti szárnya alatt lévőben pedig még telefon is működött. A collegiumi óvóhelyeket a szomszédos házak lakói is igénybe vették.

1944 tavaszán súlyos jobboldali sajtótámadások érték az Eötvös Collegiumot. A Sztójay-kormány Szabó Miklóst a Collegium igazgatói teendőinek ellátása alól 1944. július 15-én felmentette. Egyidejűleg Tomasz Jenő aligazgatót bízta meg az igazgatói teendők ideiglenes ellátásával.

„Ilyen körülmények között tehát Tomasz Jenő aligazgatóra hárult az intézmény működtetésének a felelőssége. Nem mondhatnám, hogy ez idegen terület volt számára, hiszen a munka zömét addig is ő végezte.”⁴⁶ „Más embertípus volt ő, mint Szabó Miklós, amit az is illusztrál, hogy magunk között utóbbit Micunak, előbbit viszont a tisztelet jeléül Tomasz úrnak emlegettük.”⁴⁷

A nyilas kormány már a hatalomátvétel másnapján, 1944. október 16-án a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium testnevelési csoportjánál dolgozó vitéz Kolozsváry Béla testnevelésügyi tanácsost bízta meg a Collegium igazgatói teendőinek ellátásával. Kolozsváry (Medzny) Béla matematika–fizika szakos középiskolai tanár 1924 és 1928 között Eötvös collegista volt. Ugyanezen a napon a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozó régi jó barát, Bassola Zoltán nem óhajtván együttműködni a nyilas kormánnyal, elhatározta, hogy anginás szívpanaszokra hivatkozással kivizsgálásra kórházba fekszik. Nem merte otthon tölteni az éjszakát. Este bekopogtatott Tomasz Jenőékhez. „Kértem őket, fogadjanak be éjszakára. Szívesen, de egyelőre a kertben kell elrejtőznöm, mert most folyik a Kollégium igazgatói tisztségének átvétele a nyilas igazgató által. Úgy 9 óra tájt jött ki értem Jenő, hogy a veszély elmúlt. Mint gyógyíthatatlan hipochonder, aki tisztában van minden szerv minden elképzelhető betegségével, egy kancsó erős feketét állított asztalomra, meg egy doboz cigarettát, mondván: »Há ettől nem ver holnap össze-vissza a szíved, akkor megeszem a kálápotom!«”⁴⁸

Nem Bassola Zoltán írása az egyetlen, szinte nincsen olyan emlékezés, amely ne tenne említést Tomasz Jenő hipochondriájáról. „Közismerten hipochonder volt, mikor arról beszélt, milyen betegség tüneteit fedezte fel magában, barátai csak nevettek, nevettek akkor is, mikor azt mondta, úgy érzi, agytumora van.”⁴⁹ Hipochondriájától függetlenül gyakorta kiújuló gyomorfekélyével sokat küszködött. Annak ellenére, hogy szigorúan diétázott, krumplipürén, tejbe-grízen élt, szinte mindig gyomorfájásra panaszkodott. Szülőfalujában viszont a vasszőget is megehetette, ott sosem fáj a gyomra. Évente többször járt próba-

⁴⁶ HAJDÚ 2004, 50.

⁴⁷ HAJDÚ 2004, 52.

⁴⁸ BASSOLA 1998, 295.

⁴⁹ RITÓÓK 2004, 111.

reggelire az OTBA (Országos Tisztviselői Betegségélyező Alap) Trefort utcai rendelőjébe. A gumicső lenyelését oly tökélyre fejlesztette, hogy az asszisztensnők hozzá irányították az új betegeket, mondván: „tessék csak megkérni a tanár urat, majd ő megmutatja, hogyan kell a csövet lenyelni”. Rögeszméje volt, hogy fehér a nyelve. Ha ebben valaki nem erősítette meg, mondván a ráöltött nyelvről, hogy az „szép rózsaszín”, reménytelenül legyintett, és otthagya az illetőt.

A Collegium épületébe egyre több magyar és német katonát szállásoltak. A Collegium alagsorában székel Kócsvay százados erődítési parancsnok. Feladata az volt, hogy a németek által kijelölt házakat védelmi célokra alkalmassá tegye. Hogy a Collegium épületén „erődítési átalakítások”-at nem végeztetett, abban nem kis szerepe lehetett Tomasz Jenő „gondoskodásának”, aki felismerve a százados alkoholizmusát, az asztalán álló üveget mindig feltöltötte rummal.

Richard őrnagy, egy Wehrmacht egység parancsnoka, a Collegiumot szemelte ki katonái szálláshelyéül. Az őrnagy ragaszkodott hozzá, hogy katonáinak betelepítéséhez megszerezze az intézet igazgatójának előzetes engedélyét. Kolozsváry Béla nem volt elérhető, és Tomasz Jenő sem volt otthon. Az őrnagy órákat várt az utcán Tomasz Jenő hazaérkezésére, akivel azután hosszas, indulatos vitába bonyolódott. Tomasz Jenő minden érvet megpróbált felsorakoztatni a Collegium védelmében, sajnos eredménytelenül. Végül az őrnagy azzal tett pontot a vitára, hogy elővette pisztolyát. Logikája szerint, ha lelövi az aligazgatót, mint ígérte, a Collegium kapui megnyílnak katonái előtt, hiszen engedélyt kérni nem tud már kitől. Így Tomasz Jenő kénytelen volt beleegyezését adni a német egység beszállásolásába.

Kolozsváry Béla december 9-én a Dunántúlra menekült. Erősen ösztökélte Tomasz Jenőt, hogy családjával együtt kövesse példáját. Tomasz Jenő váratlanul kiújult gyomorfekélyére hivatkozva hátrította el az ajánlatot: ágyban fekvé fogadta a búcsúzni érkező Kolozsváry Bélát.

„Tomasz úr [...] volt az egyetlen fix pont a Collegiumban – írja Hajdú Péter – akinek oly sok ott meghúzódó ember köszönheti életét, és ő volt az, aki a Collegium létét az interregnum korában igen nagy gonddal és szakértelemmel biztosította. [...] Voltaképpen a Collegium irányításának legtöbb gondja rajta volt. S most az interregnum korában még több feladat jutott osztályrészéül, hogy valamiképp átmentse az intézményt a szükségszerűen bekövetkező vagy megjósolható kellemetlenségeken. Mintaszerűen – hosszabb ostromállapotra felkészülve – feltöltötte a Collegium élelmiszerkészleteit, az ostrom alatt jól megszervezte a pincei óvóhelyeken lakók életét, sokakat befogadott az intézmény oltalmába, és még a kivédhetetlenül betelepült magyar katonákkal való

kapcsolatot is elviselhetővé tette. Minden szokatlan (és szokásos) eseménynél jelen volt, intézkedett, noha sokszor panaszkodott egészségére.”⁵⁰

„Az élelmiszerkészlet állományának megóvására az látszott legcélravezetőbbnek – írja Tomasz Jenő 1945. június 18-án gróf Teleki Géza kultuszminiszternek az Eötvös Collegium háborús káraitól szóló jelentésében –, ha azok raktározási helyét erősen decentralizáljuk. Ezt a műveletet még okt. 15-én kezdtük meg, a napról-napra, sokszor óráról-órára változó helyzet miatt az ostrom egész tartama alatt foglalkoznunk kellett ezzel.”⁵¹ Dörnyei Sándor erre az október 15-én elkezdett „műveletre” így emlékezik: „Kora délután a Collegiumban tartózkodtam, amikor egyszer csak bejött a szobánkba Tomasz úr. Mint kiderült, végigjárta az épületet, és összegyűjtötte az ott talált kollégistákat. Sok magyarázat nem kellett az intézkedéséhez: lássunk neki az élelmiszerkészlet egy részének az elrejtéséhez. Tomasz úr már a nyár folyamán igyekezett a Collegium éléstárát alaposan feltölteni. A hirtelen és tragikusan megváltozott helyzetben pedig méltán lehetett számítani akár hivatalos rekvirálásra, akár önkényes fosztogatásra. Néhány kollégista társammal – Tomasz úr személyes irányításával – főként a könyvtár egyes helyiségeiben kerestünk alkalmas helyeket: a sarkokban a könyvespolcok találkozásánál lévő zugokba, magasabb állványokon s legfelső könyvsorok mögé, az előadótermekbe összezsúfolt bútorok közé igyekeztünk eldugni a burgonyás, lisztes, cukroszákókat, üveges és dobozolt gyümölcsíz (akkor elterjedt nevén »Hitler-szalonnát«) és egyébeket.”⁵²

1944 karácsonyára Budapest körül bezárult a szovjet csapatok gyűrűje. A Szenteste még békés nyugalomban telt. Karácsony reggelén azonban erős aknazápor zúdult a Collegium környékére. Biztonságosabbnak látszott az óvóhelyre húzódni. Az aknazás nem szűnt meg, így célszerű volt éjszakára is az óvóhelyen maradni. A padok helyére ágyak kerültek, és ezzel kezdetét vette a közel két hónapig tartó pinceélet.

„Légoltalmi pincéinkben az intézetben maradt kollégiumi tagokat, a VKM. [Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium] által a Collegiumba vezényelt tanárokat és családtagjaikat, kibombázott szomszédainkat, néhány, intézetünkhöz közel álló tanártársunkat, s az intézeti alkalmazottakat kellett elhelyeznünk” – írja Tomasz Jenő a Collegium háborús káraitól szóló jelentésében.⁵³ „A Collegiumban végig főztek. A Kisasszony (Wagner Ilona, a Collegium házvezetőnője) és csapata,

⁵⁰ HAJDÚ 2004, 50–51.

⁵¹ Tomasz Jenő jelentése az Eötvös Collegium háborús káraitól. In: DÖRNYEI 2004, 129–134. Az idézet: 132.

⁵² DÖRNYEI 2004, 67–68.

⁵³ Tomasz Jenő jelentése az Eötvös Collegium háborús káraitól. In: DÖRNYEI 2004, 131.

nem tudom, kik, talán ott ragadt személyzet” – emlékezik a Collegiumban át-
vészelt ostrom napjaira Lukácsy Sándor.⁵⁴ Nemcsak meleg étel, kenyér is mindig
került a konyhában kialakított étkezőasztalra. „A Gellért Szállóhoz közeli pék-
ségből... a Collegium számára jobbára mindig jutott valamelyes mennyiség, te-
kintettel a sütőde (Schupp István péksége) és Tomasz úr közötti – már régóta
kialakult – állandó kapcsolatra.”⁵⁵

„A Collegium épületét az ostrom alatt egy nagy légibomba- (valószínűleg
összeláncolt), két kisebb légibomba-, két fel nem robbant légibomba-, több
ágyúlövedék- és számtalan aknatalálat érte. [...] Az összeláncolt bomba okozta
a legnagyobb kárt: az intézet nyugati felét, a homlokzati oldalon valósággal ki-
metsztette az épületből [...] A két kisebb légibomba a tornatermet pusztította
el. [...] Általában az épület nyugati, Sas-hegy felé eső része kapta az erősebb
sérüléseket.”⁵⁶

Az első szovjet egység 1945. február 11-én déltájban lépett be a Collegium ka-
puján. Dörnyei Sándor így írja le a folytatást: „A harcoló alakulat megállapítva,
hogy az épületben nincs fegyveres ellenség, megebédelt s vonult tovább. Nem
kellett azonban sokat várni a folytatásra. Kora délután egy újabb csapat kihajtott
bennünket az épületből és elindított Kelenföld irányába. A hadifogoly-gyűjtők
lényegében a katonakorúakat szedték össze, de közénk került még Tomasz Gyuri
is. Tomasz úr azonban nem engedte el szülői felügyelet nélkül legnagyobb fiát, ő
is beállt a sorba, pedig az oroszok öregnek minősítették.

A kelenvölgyi kényszerszálláson az éjszakát kihasználva Tomasz úr és a ve-
lünk együtt elhajtott külföldiek (Harsányi és Hasszán) [a Collegium amerikai,
illetve török állampolgárságú tagjai] határozott fellépésben állapodtak meg.
Reggel aztán [...] hosszas tárgyalások után a Collegiumból érkezett teljes csoport
bekísérték a kelenvölgyi iskolába, ahol valamilyen magasabb parancsnokság
ütött tanyát. Tomasz úr, Harsányi és Hasszán hosszan tárgyaltak ismét az egyik
szobában, mi pedig a folyosón várakoztunk. Egy idő múlva kijöttek a mieink egy
orosz tiszttel és egy oroszul tudó magyar rendőrrel vagy tolmáccsal. Akkor de-
rült ki, hogy Tomasz úr, mielőtt beállt volna a sorba, hirtelen hóna alá csapta
a Collegium anyakönyvét és a különböző mentesítő és igazoló iratokat, amelyek
bizonyították, hogy az Eötvös Collegium tudományos intézet, és a svéd követség
vagy a svájci Vörös Kereszt, vagy nem tudom, milyen semleges intézmények vé-
delme alatt áll. Tomasz úr aztán a folyosón ebből az anyakönyvből olvasta a ne-
veket, s mi katonásan jelentkeztünk. Sikerült gyorsan megbeszélni, hogy annyi

⁵⁴ LUKÁCSY 2004, 99.

⁵⁵ HAJDÚ 2004, 53.

⁵⁶ Tomasz Jenő jelentése az Eötvös Collegium háborús káiról. In: DÖRNYEI 2004, 129–130.

nevet olvasson, ahányan ott vagyunk. A Collegiumban maradtak vagy az ostrom alatt már nem a Collegiumban lévők nevére azok jelentkeztek, akik nem szerepeltek a névsorban. [...] Az orosz tiszttal rendben lévőnek találta az ügyet, és elengedett valamennyiünket. Akkor aztán kisebb csoportokra oszolva, hogy ne keltsünk nagyobb feltűnést, visszaszivárogtunk a Collegiumba. Hirtelenében nem is tudtuk felmérni, hogy milyen beláthatatlan következményektől mentettek meg bennünket Tomasz úr és a külföldiek.”⁵⁷

A háború utáni évek

Tomasz Jenő jó kapcsolatot épített ki a Collegiummal szemközti házban, a Nagyboldogasszony útja 16.-ban berendezkedett budai déli szovjet katonai kerület parancsnokával. A parancsnoknak, Bondarenko kapitánynak „a Collegium ostrom utáni megvédésében igen nagy érdemei vannak”.⁵⁸ A szovjet parancsnoknak köszönhető az is, hogy a környék házait messze megelőzve először a Collegiumban állították helyre az áramszolgáltatást.

A szovjet parancsnok egyik késő esti látogatására így emlékezik Kövendi Dénes: „Ostromélményeiknek erre az utójátékára, ha jól emlékszem, már késő tavasszal került sor, miután én is visszatértem a Collegium kebelére. Valamilyen névnapot akartunk megülni, de Tomasz úr tudomást szerzett róla, és erélyesen megtiltotta. Még őrvjáratot is tartott késő este, hogy megbizonyosodjék róla, minden rendben van. Mi azonban kivártuk az ő elvonulását, s mégiscsak összeültünk, iszogattunk, s persze énekeltünk is. Úgy gondoltuk, egészen halkán énekelünk, nem hallja meg se Tomasz úr, se más, akire nem tartozik. Valami mégsem stimmel, mert egyszerre megjelent az ajtóban Tomasz úr egy orosz tiszttel. A Collegiummal majdnem szemben, a 16. számban valamilyen orosz komendatúra székelt, s odahallatszott a mi diszkrét éneklésünk (a Nagykönyvtár fölötti szárny egyik szobájában jöttünk össze, tehát épp a komendatúra felőli oldalon).

Nem a csendrendelet megszegése zavarta a ruszkit, hanem isten tudja, milyen bajtársi találkozót, fasiszta összejövetelet gyaníthatott a lárma mögött. Tomasz úr a tőle telhető legjobb képet vágta a dologhoz; magyarázta neki (már nem tudom, németül-e, vagy az első háborúból maradt orosz tudományával), hogy névnapot ülnek ezek a kedves, jókedvű fiúk. Noszogatót minket, hogy most már csak énekeljünk fesztelenül, hadd hallja a tiszttal, hogy szép népdalok ezek, nem holmi indulók vagy egyéb gyanús zengzetek. Képzelné lehet, milyen kínosan kedélyeskedtünk két-három nótával, míg aztán eltávozott a látogató.

⁵⁷ DÖRNYEI 2004, 76–77.

⁵⁸ Tomasz Jenő jelentése az Eötvös Collegium háborús káraitól. In: DÖRNYEI 2004, 134.

Utólag egy zokszava sem volt Tomasz úrnak. Tudta, nincs rá szükség.”⁵⁹

Ostrom után a romeltakarítást a háztömbök élén álló tömbmegbízottak irányították. Az egyes házakon belül a házmegbízott szervezte meg a munkát. Az Eötvös Collegiumban természetesen Tomasz Jenő lett a házmegbízott. Minden lakóház köteles volt naponta bizonyos számú férfit közmunka végzése céljából a háztömb rendelkezésére bocsátani. Tomasz Jenő házmegbízottnak sikerült elérnie, hogy a tömbmegbízott a collegisták által a Collegiumban végzett romeltakarítási munkákat közmunkaként elfogadja: így ők egyéb közmunkák végzése alól mentesültek. Az ostrom végeztével lassan-lassan visszaállni látszott a régi rend; igazgató: Szabó Miklós, aligazgató: Tomasz Jenő.

Szabó Miklós ostrom utáni igazgatása tiszavirág-életűnek bizonyult. 1945. május 2-án gróf Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszter, érvényben lévőnek tekintve Szabó Miklós felmentését, Keresztury Dezsőt bízta meg a Collegium igazgatói teendőinek ellátásával. Egyidejűleg Tomasz Jenőt felmentette az igazgatói teendők ellátása alól, kifejezve köszönetét e minőségben végzett munkájáért.

Keresztury Dezső 1945. november 15-től 1947. március 14-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter volt. Minisztersége alatt a Collegium ideiglenes vezetésére Tomasz Jenő aligazgató kapott megbízást. „A Collegium adminisztrálásának gondját Tomasz úr, aligazgatóként, jogilag is vállalhatta s példásan el is látta” – írja visszaemlékezésében Keresztury Dezső.⁶⁰

1946-ban Magyarország a világtörténelem legnagyobb inflációját élte. Az élelmiszerek beszerzése nagy nehézségekbe ütközött. Tomasz Jenőnek nem kis gondot jelentett a Collegium élelmiszer-ellátásának biztosítása. „Hányszor láttuk, hogy kopott lódenjében ő is ott baktatott a kis kocsit húzó hivataloság mögött, hogy egy kis lisztet, zsírt vagy krumplit szerezzen diákjai számára.”⁶¹ Megtörtént, hogy egyetlen árust sem talált a Fehérvári úti piacon, ahol sok-sok asszony várt friss zöldségre, krumplira, gyümölcsre. Amikor a távolban végre feltűnt egy áruval megrakott szekér, Tomasz Jenő a kocsi elé sietett, megállította, felült a kocsi mellé a bakra, és az asszonyok szitkozódása, fenyegetőzése közepette az egész rakományt a Collegiumhoz irányította.

1946-ban Keresztury Dezső miniszter kezdeményezésére Tildy Zoltán köztársasági elnök a Báró Eötvös József Collegiumnak a főiskolai jelleget adományozta. Egyidejűleg a collegiumi tanári állásokat főiskolai tanári állásokká szervezték át. Külön intézkedés történt, hogy Tomasz Jenő főiskolai rendes tanárrá történt

⁵⁹ KÖVENDI Dénes: Collegium a kanyarban. In: Dörnyei 2004, 79–95. Az idézet: 94–95.

⁶⁰ KERESZTURY Dezső: Emlékezés az Eötvös Collegium utolsó éveire. *Valóság*, XXXII. évf. (1989) 3. sz., 61–84.

⁶¹ OROSZ 1970, 87.

kinevezése után is megtarthassa aligazgatói címét. A főiskolai jelleg elnyerése és az egyetemi reform lehetővé tette, hogy a collegiumi órák egyetemi óráknak számíthassanak. „Milyen szépen indult az 1948/49. tanév második féléve! Az első egyetemi reform előírásai szerint az egyetemi hallgatóknak kötelező volt az óralátogatás, de az Eötvös Collegium tagjaira ez csak nagyon kevés óra esetében vonatkozott, egyébként a kollégiumi órák számítottak egyetemi óráknak, az indexbe is ezeket kellett beírni, és a kollégiumi tanároknál kellett kollokválni, talán nem kell mondanom, hogy a többi egyetemi hallgatóénál sokkalta szigorúbb feltételek mellett. Indexemben nekem is ott áll Tomasz Jenő neve és aláírása” – írja visszaemlékezésében Ritoók Zsigmond.⁶²

A vég

„A negyvenes évek végén a Collegium egyre inkább ideológiai viták, majd politikai harcok színtere lett. Előzetesként a Collegiumban mindaz lejátszódott kicsiben, ami később az országra várt a »fordulat éve« előkészítéseként és következményeként. Indulatos viták, inkvizíciós eljárások, karriert kettétörő kizárások, igazgatóváltás jellemezte ezt a korszakot. Tomasz úr, mint hivatalból »technokrata«, a szerencsének köszönhetően kívül maradhatott ebből a vérre menő forradalmi játékból. A Collegiumnak ugyanis a politikai széljárástól függetlenül működnie kellett, és ennek Tomasz úr volt az egyedüli biztosítéka, így őt nem bántották. De egyre kevésbé jókedvűen rótta tovább a folyosókat.”⁶³

„Ebből a korszakból számomra egy epizód örökké emlékezetes marad. 1948. április 15-én, csütörtökön hajnalban a Collegium tagsága kötelező egyetemi rohammunkára vonult ki a MÁVAG-ba. Én a magam részéről valahogy nem tartottam szükségesnek ezt a munkásosztály melletti formális szimpátiatüntetést, és úgy döntöttem, ebből kimaradok. Elrejtöttem a kollégiumi szobámban, és a nyugodt körülményeket kihasználva egy szakkönyv tanulmányozásába merültem. Arra nem számítottam, hogy Tomasz úr szokásos délelőtti vizitjét ezen a napon sem mulasztja el. Benyitott a szobába, és meglepetéssel tapasztalta, hogy nem üres. »Hát maga, mit csinál itt, dögész?« – kérdezte. Zavaromban tömör választ adtam: „Seggelek”. A kollégiumban ez a »műszó« a tanulást jelentette. A várt letolás azonban elmaradt, Tomasz úr hamiskás mosoly kíséretében keménykalapjával egy picit a fejemre koppintott, és röviden csak ennyit mondott: »Egy igazi kollégista«, majd becsukva maga mögött az ajtót, távozott. Életemben kevés dicséretnek örültem ennél jobban” – írja Kucsman Árpád.⁶⁴

⁶² RITOÓK 2004, 113–114.

⁶³ KUCSMAN 2004, 126.

⁶⁴ KUCSMAN 2004, 127.

„A megpróbáltatások közepette Tomasz Jenő jelentette a szilárd pontot a Collegium életében.”⁶⁵ Az 1947-es kabarében nem véletlenül énekelték: „Megszöktetjük jó Tomaszt, megfogjuk és megkötözzük, nagy kötéllel leeresztjük, kézbe tartjuk jó keményen, hogy ne hallasson panaszt. Megszöktetjük, megszöktetjük, megszöktetjük jó Tomaszt. Mert Tomasz nélkül kaja nincsen, Tomasz nélkül pia nincsen, Tomasz nélkül lófasz sincsen.”⁶⁶

„A hosszú éveken át folytatott idegőrlő munka és az elhatalmasodó betegség egyre inkább eltávolította [Tomasz Jenőt] a külvilágtól: [...] már csak szűkebb családjának és a tágabb collegiumi családnak élt. Elvonult az emberek elől. Mikor egyszer a budai hegyekben találkoztam vele, latinul adta magányos erdei bolyongásainak okát: »Plus invenies in silvis, quam in libris« – írja emlékezésében Borzsák István.”⁶⁷

A halála előtti években Tomasz Jenő sokat kirándult. Csaknem minden tavaszi, nyári vasárnapon hosszabb-rövidebb sétára indult. Makkosmária, Budakeszi, Budaörs – ezek voltak a leggyakrabban látogatott helyek. Szeretett lankás domboldalon, erdőszélen üldögelni, ahonnét a szem a végtelenbe kalandozhatott. Ilyenkor a csetneki határt látta, szülei földjeit: a kenderszöveget, a háj alatti rétet, amelyeket a háború oly igazságtalanul örökre elvett tőle. Kirándulásain általában legkisebb fia, Jenő és kedvenc sógora, Dezsényi Béla kísérte. Tomasz Jenő a kirándulásokra mindig hozott magával madzagot („ha virágot szedünk, legyen mivel összekötni a csokrot”), némi kötszert és ragtapaszt („ha megválna valaki az ujját, legyen mivel bekötni a sebet”), és mindig nála volt egy szép, kék maroklatú tör. „Finn tör”-nek hívta, mert Kettunen Lauritól kapta emlékül. (A finn Kettunen Lauri 1935-ben volt az Eötvös Collegium tagja.) Tomasz Jenő megrögzött antialkoholista volt. Így eldugott kis erdőszéli korcsmákban, ahová útközben pihenni tértek, ő mindig egy nagy pohár málnaszörppel csillapította szomját.

1947-ben a Tomasz családhoz került Olivér, egy fekete, korcs kiskutyája. A kutya csakhamar Tomasz Jenő kedvence lett. Miközben az óráira készült, a kutya nemegyszer ott feküdt előtte az íróasztalon, és aludt. Még azt is megbocsátotta, amikor egy alkalommal a jegyzeteire vizelt. Gyászfelhők borultak a családra, ha Olivér elcsavargott. Tomasz Jenő vigasztalhatatlan volt, míg elő nem került kedvence.

Keresztury Dezsőt, kényszerű lemondása után, 1948 júliusában Lutter Tibor váltotta fel a Collegium igazgatói székében. „A nélkülözhetetlen Tomasz Jenő viszont aligazgató maradt. A collegiumi marxista fejtágítót követően első

⁶⁵ BORZSÁK 1989, 77.

⁶⁶ Vekerdy József szóbeli közlése.

⁶⁷ BORZSÁK 1954, 153–154.

feladatul kapta az augusztusi háromhetes visegrádi kollektív táborozás megszervezését, neki kellett gondoskodnia a szállásról és az ellátásról. Véleményét ettől a Collegiumtól merőben idegen megmozdulásról csak azzal tudta kifejezésre juttatni, hogy – az igazgatóval ellentétben – nem vett részt a táborozáson, időigényes collegiumi elfoglaltságára hivatkozva. Az időnkénti visegrádi ellenőrzést persze személyesen végezte, mert a kollégisták jólétét még ilyen körülmények között is szívügyének tekintette.⁶⁸ „1949 szeptemberében az Eötvös Collegiumból oktatási funkciók nélküli tömegszállás lett, 1950 júliusában pedig hivatalosan is diákszallóvá degradáltak.”⁶⁹ „1950. augusztus 22-én Lutter Tibor, mint »átadó igazgató« aláírta a jegyzőkönyvet, mely szerint a Collegium a Tanfolyamellátó Nemzeti Vállalat kezelésébe megy át. A régi Eötvös Collegium története ezzel véget ért.”⁷⁰

„Az Eötvös Collegium – vagy mint egykor hivatalosan nevezték: Báró Eötvös József Collegium – tehát nem sokkal állt fenn egy fél évszázadnál tovább. Formailag 55, ténylegesen azonban inkább csak 54 évet élt, hiszen az utolsó, 1949/50-i tanévben már nem igen hasonlított eredeti önmagára.”⁷¹ „A könyvtárát csak a nagy tekintélyű volt collegisták közbelépésével sikerült az Akadémia Könyvtár fiókjaként egyben megőrizni.”⁷² Ennek a könyvtárnak, a Magyar Tudományos Akadémia Eötvös Könyvtárának, lett 1950. szeptember 1-jétől Tomasz Jenő a vezetője.

Tomasz Jenő ekkor már nagyon beteg volt. A Collegium halála okozta pszichés sokk elég soká elfedte a baj organikus eredetét. Csak 1950. november 7-én feküdt be kivizsgálásra a Szent István Kórházba. A belosztályról néhány nap után átkerült a kórház idegosztályára, Lehóczki Tibor főorvoshoz. Technikai problémák miatt, például elég soká nem működött a röntgenkészülék, és egyfajta érdektelenség-felelőtlenység okán, több mint egy hónapot kellett várni, amíg megszületett a diagnózis: agydaganat. Keresztury Dezső levelet írt Debrecenbe Sántha Kálmán professzornak, Magyarország legkiválóbb agysebészének, aki készségesnek mutatkozott a beteg még karácsony előtti fogadására. December 22-én reggel Tomasz Jenőt mentőautó szállította a Szent István Kórházból Debrecenbe. Felesége és középső fia, Sándor, kísérték, akik a kétnapos debreceni tartózkodás alatt Hankiss Jánosék vendégszeretetét élvezték.

A beteg érkezésekor Sántha Kálmán Budapesten volt. Felesége és egyben helyettese, Majerszky Klára, fél nap alatt elvégeztette azokat a vizsgálatokat,

⁶⁸ Kucsman Árpád közlése.

⁶⁹ KUCSMAN 2004, 127.

⁷⁰ RITÓÓK 2004, 114.

⁷¹ KOSÁRY 1989, 9.

⁷² KERESZTURY 1989, 83.

amelyekre Budapesten több mint egy hónapig kellett várni. Sántha Kálmán professzor a reménytelen kilátások ellenére úgy döntött, megpróbálkozik a műtéttel. A műtetre december 23-án délután került sor. Annak ellenére, hogy a négyórás műtét félidejében Tomasz Jenő meghalt, a daganatot feltárandó, az operációt befejezték. A halotti anyakönyvi kivonat a halál okát *műtét közben légzés- és szívbénulás, agydaganatban* jelölte meg. A műtét után Sántha Kálmán levelet írt Keresztury Dezsőnek.

Kedves Barátom!

Szeretném megköszönni a bizalmadat, amellyel boldogult Tomasz Jenő dolgában felém fordultál. Egyidejűleg írt Lehóczki professzor és keresett fel személyesen Hankiss János is. Ennyi baráti közbenjárás után fokozottan lesújtó volt számomra a tragikus vég. Erre vizsgáztatást nem nyújt, legfeljebb megnyugtatót az a tény, hogy a beteg valóban menthetetlen volt. A beteg elég rossz állapotban érkezett Debrecenbe és még a műtét előtt két ízben kellett légzésbénuláson átsegíteni. De ettől függetlenül a megoldhatatlanság a dolog természetében rejtett. Az a fajta agydaganata volt, amelyről Cushing írja, hogy talán egyszer elérkezik majd az az idő is, mikor az idegsebészet ezeknek a daganatoknak a műtéti megoldását is meg fogja találni. Más szóval, az agysebészet mestere is, mint megoldhatatlan agydaganatokat tárgyalja az ilyen fajta elhelyezkedésű és növekedésű daganatokat. Mindezeket nem a magam igazolására írom, hanem a Hozzá tartozók és jó barátok számára, akiknek mégis csak megnyugvás tudni azt, hogy nem a hozzáértés hiánya vagy mulasztás okozta a halált, hanem az kikerülhetetlen volt.

Régi nagyrabecsüléssel és barátsággal üdvözöl:

Sántha Kálmán

A holttest Debrecenből Budapestre szállíttatását Hankiss János professzor intézte. Tomasz Jenőt a római katolikus egyház szertartása szerint Brisits Frigyes temette december 30-án. A Collegium nevében Barta János, debreceni egyetemi tanár búcsúztatta. „A Collegiumot is temettük, amikor legáldozatosabb életű munkását 1950 végén kikísértük. Félős, hogy hiába kívántuk neki: nyugodjék békében.”⁷³

„Tomasz Jenő léte és tevékenysége a Collegium létének alapmozzanata volt. Bizonyára voltak a Collegium vezetői között nálánál nagyobb tudósok, bátrabb harcosok. De nem sokan voltak olyanok, akik egész életüket olyan mértékben a Collegiumnak szentelték, mint ő. Pótolhatatlansága még jobban kitűnik, ha személyétől eltekintve azt a funkciót vesszük tekintetbe, amelyet ő betöltött.

⁷³ BORZSÁK 1989, 77.

Nem utolsósorban a Collegium lakóinak ellátásáért volt ő felelős. Ez nagyon prózai tevékenységnek tűnhetik. Mégis, úgy gondolom, az elmúlt évtizedek negatív tapasztalatai bebizonyították, mennyire szerves része a kollégiumi együttélésnek a közös étkezés, mennyire elengedhetetlen kelléke az ilyen típusú együttélés az olyan nehezen megfogható és mégis oly nyilvánvaló kollégiumi szellem kialakításának. Szellemi, de anyagi convivium nélkül sincs igazi Eötvös Collegium. Tomasz Jenő ennek az igazságnak áldozta az életét s emléke ezért fog élni mindaddig, amíg a régi Eötvös Collegium emléke él.”⁷⁴

Az újjászerveződött Eötvös Collegium többször is koszorút helyezett el Tomasz Jenő sírján. Erre első alkalommal 1965-ben, az intézmény alapításának 70. évfordulóján került sor.

2000. december 14-én egykori irodája előtt a folyosó falán Borzsák István az Eötvös Collegium Baráti Köre nevében felavatta Tomasz Jenő emléktábláját.

Élete a Collegium volt
Dr. TOMASZ JENŐ
1896–1950
aligazgató

2004-ben az Eötvös Műhely sorozatban a Collegium kiadásában jelent meg Dörnyei Sándor szerkesztésében Tomasz Jenő emlékének szentelve *A háború sújtotta Eötvös Collegium* című könyvecske: kollégisták emlékezése egykori tanárukra, aligazgatójukra, Tomasz úrra.

⁷⁴ KÖVES-ZULAUF 2004, 17–18.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznay Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967)	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967)	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiatörekvései és Baráti Körének megalakítása	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukovényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia